

ГРИНЬ Н. Г.,
аспірант кафедри кримінально-
правових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)
ORCID ID: 0009-0003-3421-5501

УДК 343.5

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.108>

СПЕЦІАЛЬНІ ВИДИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ: ПЕРЕДУМОВИ, ПІДСТАВИ (УМОВИ)

Статтю присвячено аналізу передумов, підстав (умов) спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення на підставі ст. ст. 321, 321-1 КК України. Доведено, що перераховані діяння у ч. 1 ст. 321 КК України становлять закритий вичерпний перелік, і лише вони можуть бути передумовами звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 5 ст. 321 КК України. Підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності за ч. 5 ст. 321 КК України є така посткримінальна поведінка суб'єкта, що включає в себе два обов'язкові елементи: добровільна здача отруйних чи сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів та вказівка джерела їх придбання або сприяння розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом, незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання отруйних чи сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, а також за вчинення таких дій без спеціального на те дозволу щодо обладнання, призначеного для виробництва чи виготовлення отруйних чи сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів. Передумовою звільнення особи від кримінальної відповідальності за вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 321-1 КК України, може слугувати вчинення нею хоча б одного з шести альтернативних злочинних діянь. Загальною ознакою всіх альтернативних дій, що передбачають передумову такого звільнення від кримінальної відповідальності, є незаконність їх учинення. Підстави звільнення від кримінальної відповідальності за фальсифікацію лікарських засобів є типовими для спеціальних видів звільнення, передбачених для кримінальних правопорушень проти здоров'я населення. Натомість передумови звільнення від кримінальної відповідальності за фальсифікацію лікарських засобів сформульовані з порушенням правил законодавчої техніки, що при застосуванні може призвести до необґрунтованого звільнення від кримінальної відповідальності або ж – навпаки – унеможливити звільнення від кримінальної відповідальності за фальсифікацію лікарських засобів.

Ключові слова: звільнення, кримінальна відповідальність, кримінальні правопорушення, здоров'я населення, заохочувальні норми, підстави, передумови, умови, отруйні речовини, сильнодіючі речовини, фальсифікація, лікарські засоби.

Hryn N. H. Special types of exemption from criminal liability for crimes against public health: prerequisites, grounds (conditions)

The article is devoted to the analysis of the prerequisites, grounds (conditions) for special types of exemption from criminal liability for crimes against public health based on Articles 321, 321-1 of the Criminal Code of Ukraine. It has been proven that the actions listed in Part 1 of Article 321 of the Criminal Code of Ukraine constitute a closed exhaustive list, and only they can be prerequisites for exemption from criminal liability under Part 5 of Article 321 of the Criminal Code of Ukraine. The basis for exempting a person from criminal liability under Part 5 of Article 321 of the Criminal Code of Ukraine is such criminal behavior of the subject, which includes two mandatory elements: voluntary surrender of poisonous or potent substances that are not narcotic or psychotropic or their analogues, or poisonous or potent drugs and indication of the source of their acquisition or assistance in solving crimes related to their illegal trafficking, illegal production, manufacture, acquisition, transportation, transfer, storage of poisonous or potent substances that are not narcotic or psychotropic or their analogues, or poisonous or potent drugs, as well as for committing such actions without special permission in relation to equipment intended for the production or manufacture of poisonous or potent substances that are not narcotic or psychotropic or their analogues, or poisonous or potent drugs. A prerequisite for the release of a person from criminal liability for committing actions provided for in Part 1 of Art. 321-1 of the Criminal Code of Ukraine may be the commission of at least one of six alternative criminal acts. A common feature of all alternative actions that provide a prerequisite for such exemption from criminal liability is the illegality of their commission. The grounds for exemption from criminal liability for counterfeiting medicines are typical for special types of dismissal provided for criminal offenses against public health. The prerequisites for exemption from criminal liability for counterfeiting medicines are formulated in violation of the rules of legislative technique, which, when applied, may lead to an unjustified exemption from criminal liability or, on the contrary, exclude the possibility of exemption from criminal liability for counterfeiting medicines.

Key words: *dismissal, criminal liability, criminal offenses, public health, incentive norms, grounds, prerequisites, conditions, toxic substances, potent substances, forgery, medicines.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку технологій одним із факторів, які загрожують життю та здоров'ю людини, є отруйні чи сильнодіючі речовини або отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби, а також фальсифіковані лікарські засоби. Крім загрози життю та здоров'ю людини, обіг цих речовин завдає шкоди ще й легальним виробникам фармацевтичної продукції. З урахуванням суспільної небезпеки, притаманній цьому явищу, питання протидії обігу отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, а також фальсифікованих лікарських засобів знайшли своє відображення навіть в міжнародних документах.

Передумови, підстави та умови звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 5 у ст. 321, ч. 4 ст. 321-1 КК України можна лише у разі, розгляду їх у аспекті кримінально-правових відносин. Виходячи з того, що єдиною підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою діяння, яке відповідає всім ознакам складу злочину, передбаченого кримінальним законом, і що саме з цього моменту між особою, яка таке діяння вчинила, та державою складаються кримінальні правовідносини, можна зробити висновок, що само лише наявності кримінально-правових відносин між особою та державою ще не досить для звільнення такої особи від кримінальної відповідальності. В таких правовідносинах, як зазначалося, держава повноважена лише покласти на особу кримінальну відповідальність,

а не звільнити її від такої. Оскільки мова може йти лише про звільнення від кримінальної відповідальності тієї особи, яка вже перебуває в кримінальних правовідносинах з державою, то юридичний факт, який породжує повноваження держави на таке звільнення, може наставати в часі лише після юридичного факту, що породив кримінальні правовідносини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями підстав звільнення від кримінальної відповідальності у різні часи займалися такі вчені як: Баулін Ю., Вознюк А., Музика А., Орлов П., Устименко В., Фесенко Є., Хряпінський П. та деякі інші автори.

Метою статті є аналіз передумов, підстав (умов) спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення на підставі ст. ст. 321, 321-1 КК України.

Виклад основного матеріалу. Ті дії, які породжують у держави повноваження звільнити особу від кримінальної відповідальності, остання повинна вчинити вже після того, як її попереднє діяння вже містило склад злочину. З іншого боку значення юридичного факту для кримінального права такі дії можуть мати лише тоді і оскільки, коли і позаяк вчинено діяння, що відповідає всім ознакам, складу злочину. Таким чином, вчинення злочину, якими б кримінально-правовими характеристиками цей злочин не був наділений, не є підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності. Саме у зв'язку із цим не видається можливим підтримати досить поширену у кримінально-правовій науці думку про те, що однією з підстав звільнення особи від кримінальної відповідальності є вчинення нею злочину, що має визначені кримінальним законом характеристики. Вчинення такого злочину є лише підставою для визначення юридичним фактом подальших посткримінальних дій особи, яка його вчинила. Інакше кажучи, вчинення злочину є передумовою постановки питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Так, Житний О.О. зазначає, що знаходити підстави звільнення лише в ознаках, які характеризують вчинений злочин, виглядає небездоганною, оскільки сфера дослідження, таким чином, не виправдано звужується, тим більш що згідно з чинним законодавством вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності пов'язується не лише з ознаками вчиненого діяння, а й із посткримінальною поведінкою особи, яка це діяння вчинила. Крім того, звільнення від кримінальної відповідальності можливе й у випадках вчинення деяких тяжких й особливо тяжких злочинів, які аж ніяк не можна розцінити як такі, що не являють великої суспільної небезпечності [7, С. 52].

Визначаючи та розуміючи злочин як передумову звільнення від кримінальної відповідальності, не можна погодитися і з іншою думкою, яка досить довго існувала раніше в кримінально-правовій літературі, відповідно до якої при звільненні особи від кримінальної відповідальності в окремих випадках вчинене нею діяння не визнається злочином, не містить всіх його ознак. Відомо, що у випадках, коли діяння не містить всіх ознак складу злочину, немає підстав для кримінальної відповідальності, кримінальна відповідальність особи виключається [3; 2, С. 41], а отже, особа не може від неї звільнитися. Тому при звільненні особи від кримінальної відповідальності у будь-якому випадку у тому числі й у випадку спеціальних видів звільнення особи від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення, передумовою цього є вчинення нею злочину, який названий, зокрема у гіпотезах норм, що передбачають таке звільнення.

Звертає на себе увагу те, що кожна з підстав звільнення особи від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення описана законодавцем у вигляді складного юридичного факту. Особа у кожному разі має вчинити декілька дій, лише сукупність яких й дає можливість звільнити її від кримінальної відповідальності. Зокрема, для звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 5 у ст. 321 КК України особа повинна яка добровільно здати отруйні чи сильнодіючі речовини, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби та вказати джерело їх придбання або сприяти розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання отруйних чи сильнодіючих речовин, що не є наркотичними

або психотропними чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, а також за вчинення таких дій без спеціального на те дозволу (частина перша цієї статті) щодо обладнання, призначеного для виробництва чи виготовлення отруйних чи сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів. Такі ж дії особа повинна вчинити і для того, щоб бути звільненою від кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 321-1 КК України, з тією лише різницею, що предметом у даному випадку є фальсифіковані лікарські засоби.

Вчинення особою лише однієї із зазначених дій у законі це не створює юридичного факту, який змінює кримінальне правовідношення, а значить не є підставою для звільнення цієї особи від кримінальної відповідальності. Так наприклад, одне лише сприяння розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання отруйних чи сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, не є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту, збут отруйних або сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, якщо саме ці отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби не були добровільно здані.

Таким чином, у ч. 5 ст. 321, ч. 4 ст. 321-1 КК України описуються такі послідовні юридично значущі діяння особи: певний злочин проти здоров'я населення та позитивна поведінка після його вчинення. З точки зору механізму правового регулювання вони становлять юридичні факти, перший з яких породжує кримінальне правовідношення, а другий змінює його зміст. З точки зору ж їх кримінально-правового значення – перше є підставою кримінальної відповідальності і передумовою звільнення від неї, друге – підставою звільнення від кримінальної відповідальності. В основу підстави звільнення від кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти здоров'я населення покладено позитивну посткримінальну поведінку особи, що містить ознаки дійового каяття (дійове каяття виражається в конкретних, передбачених законом діях – добровільному з'явленні із зізнанням, сприянні розкриттю кримінального правопорушення та відшкодуванню шкоди, загладуванню збитку чи в інших аналогічних активних діях особи, яка вчинила злочин). Таким чином, всі вони є заохочувальними, адже розраховані на схилення особи, яка порушила кримінальний закон, до добровільного виконання певних соціально корисних, правомірних післязлочинних (посткримінальних) дій. Це вказує, що крім кримінально-правових заборон (покарання, яке містять санкції статей розділу XIII Особливої частини КК) та інших примусових заходів кримінально-правового впливу (яким є примусове лікування наркоманів [12, С. 136–165]) у протидії наркозлочинності державою визнається доцільним застосування й альтернативних засобів соціального регулювання та вирішення завдань, які стоять перед кримінальним правом. Безумовно, у національній кримінально-правовій політиці однією з нагальних проблем було і залишається підвищення ефективності заходів примусу та їх здатності реально забезпечувати досягнення цілей такої політики.

Тому, з огляду на вищезазначене, маємо вказати на щодо передумов та підстав звільнення від кримінальної відповідальності, а також на те, що ч. 5 ст. 321, ч. 4 ст. 321-1 КК України не ставлять звільнення особи від кримінальної відповідальності в залежність від її майбутньої поведінки, оскільки ці види звільнення є безумовним.

Пропонуємо більш конкретно визначити передумови та підстави звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення передбачені в ч. 5 ст. 321, ч. 4 ст. 321-1 КК України.

Передумови та підстави звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 321. «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів». Частина 1 ст. 321 КК України передбачає шість видів злочинних діянь: 1) виробництво отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих

лікарських засобів; 2) виготовлення отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; 2) придбання отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; 3) перевезення отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; 4) пересилання отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; 5) зберігання з метою збуту отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; 6) збут отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів.

Перераховані діяння становлять закритий вичерпний перелік, і лише вони можуть бути *передумовами звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 321 КК України*. Отже, передумовою звільнення особи від кримінальної відповідальності за вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 321 КК України, може слугувати вчинення нею хоча б одного з шести альтернативних злочинних діянь.

Підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності за ч. 5 ст. 321 КК України є така посткримінальна поведінка суб'єкта, що включає в себе два обов'язкові елементи: добровільна здача отруйних чи сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів та вказівка джерела їх придбання або сприяння розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання отруйних чи сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, а також за вчинення таких дій без спеціального на те дозволу (частина перша цієї статті) щодо обладнання, призначеного для виробництва чи виготовлення отруйних чи сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів.

Очевидно, що цитовані кримінально-правові приписи передбачають по дві окремі підстави звільнення від кримінальної відповідальності. Перша з них — це добровільна здача особою отруйні чи сильнодіючі речовини, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби і вказання джерела їх придбання. Друга підстава — це *сприяння розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом*. Такий висновок можна зробити із структурної побудови аналізованих законодавчих приписів. Очевидно, що їх гіпотези є альтернативними і мають по три структурних елементи:

Частина 1 ст. 321¹ КК України передбачає шість видів злочинних діянь: 1) виготовлення завідомо фальсифікованих лікарських засобів; 2) придбання завідомо фальсифікованих лікарських засобів; 3) перевезення завідомо фальсифікованих лікарських засобів; 4) пересилання завідомо фальсифікованих лікарських засобів; 5) зберігання з метою збуту завідомо фальсифікованих лікарських засобів; 6) збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів. Перелічені діяння становлять закритий вичерпний перелік, і лише вони можуть бути передумовами звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 321¹ КК України. Цей злочин належить до злочинів з альтернативним діянням [1, С. 12], де особливістю є те, що кожне з указаних у диспозиції діянь уже утворює закінчений склад кримінального правопорушення. При цьому послідовне чи одночасне вчинення декількох чи всіх дій також становить одиничне кримінальне правопорушення.

Підставою (умовою) звільнення особи від кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 321¹ КК України є така посткримінальна поведінка суб'єкта, що включає в себе два обов'язкові елементи: 1) добровільну здачу фальсифікованих лікарських засобів з обов'язковою вказівкою на джерело їх придбання або 2) добровільну здачу фальсифікованих лікарських засобів з обов'язковим сприянням розкриттю злочинів, пов'язаних із їх обігом [11, С. 254]. При цьому законодавець наголошує на тому, що звільнення від кримінальної відповідальності при зазначених підставах може бути лише в тому разі, коли такі дії не створили загрози для життя чи здоров'я людей.

Буквальне тлумачення цієї статті дозволяє зробити висновок, що для звільнення від кримінальної відповідальності особа (суб'єкт кримінального правопорушення) повинна на

свій вибір вчинити сукупність із першої та другої або із першої та третьої з перерахованих дій. Спеціальні умови звільнення поширюються лише на дії, передбачені ч. 1 ст. 321¹ КК, які не створили загрози для життя чи здоров'я людей. При цьому, здача фальсифікованих лікарських визнається добровільною, якщо відбулася за обставин, коли особа мала й усвідомлювала можливість продовжувати протиправну діяльність, але не побажала цим скористатися. Щодо сприяння розкриттю злочину, пов'язаних з обігом фальсифікованих лікарських засобів, слід розуміти добровільні дії особи, спрямовані на надання допомоги правоохоронним органам у встановленні всіх обставин справи, а також причетних до вчиненого злочину осіб.

Висновки. Отже, аналіз спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення надав можливості визначити наступні передумови та підстави (умови) звільнення від кримінальної відповідальності за ст. ст. 321, 321-1 КК України. Перераховані діяння у ч. 1 ст. 321 КК України становлять закритий вичерпний перелік, і лише вони можуть бути *передумовами звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 5 ст. 321 КК України*. Підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності за ч. 5 ст. 321 КК України є така посткримінальна поведінка суб'єкта, що включає в себе два обов'язкові елементи: добровільна здача отруйних чи сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів та *вказівка джерела їх придбання або сприяння розкриттю злочинів*, пов'язаних з їх незаконним обігом, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання отруйних чи сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, а також за вчинення таких дій без спеціального на те дозволу (частина перша цієї статті) щодо обладнання, призначеного для виробництва чи виготовлення отруйних чи сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів. Передумовою звільнення особи від кримінальної відповідальності за вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 321¹ КК України, може слугувати вчинення нею хоча б одного з шести альтернативних злочинних діянь. Загальною ознакою всіх альтернативних дій, що становлять передумову такого звільнення від кримінальної відповідальності, є незаконність їх учинення. Підстави звільнення від кримінальної відповідальності за фальсифікацію лікарських засобів є типовими для спеціальних видів звільнення, передбачених для кримінальних правопорушень проти здоров'я населення. Натомість передумови звільнення від кримінальної відповідальності за фальсифікацію лікарських засобів сформульовані з порушенням правил законодавчої техніки, що при застосуванні може призвести до необґрунтованого звільнення від кримінальної відповідальності або ж – навпаки – унеможливить звільнення від кримінальної відповідальності за фальсифікацію лікарських засобів.

Досліджено поняття та види спеціальних звільнень від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення. Запропоновано, авторське визначення спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення (із відповідними його ознаками): «Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення - це окремий субінститут звільнення від кримінальної відповідальності, який містяться в нормах Розділу XIII Особливої частини КК України, які передбачені у ст.ст. 321, 321-1 КК України та стосуються злочинів будь-якого ступеня тяжкості, частину яких становлять тяжкі та особливо тяжкі злочини, а передумови, підстави та умови їх застосування завжди пов'язані із позитивною посткримінальною поведінкою особи. До спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення відносяться ч. 5 ст. 321 КК України «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів» та ч. 4 ст. 321¹ КК України «Фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів».

З'ясовано шляхи вдосконалення інституту звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення пов'язані із їх специфічністю, що викликає суперечки з приводу їх юридичної природи та законодавчого закріплення, а саме питання відповідності (однорідності) закріплення спеціальних видів звільнення від кримінальної

відповідальності за злочини проти здоров'я населення іншим спеціальним видам звільнення від кримінальної відповідальності передбачених в Особливій частині Кримінального кодексу України; неточності або невідповідності деяких підстав спеціальних видах звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення передумовам; існування подібності із іншими суміжними складами кримінальних правопорушень; встановлення критерію щодо загрози для життя чи здоров'я людей в усіх спеціальних видах звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення; усунення двокомпонентності підстав для звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 321-1 КК Україна та ч.5 ст.321 КК України.

Список використаної літератури:

1. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. М. І. Бажанов. 2-е вид., перероб. і доп. К.: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.
2. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 185–207.
3. Баулін Ю. В. Обставини, що виключають злочинність діяння. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1. С. 132–148.
4. Баулін Ю. В. Кримінально-правові заходи протидії наркокорупції. Відповідальність посадових осіб за корупційну діяльність: зб. матеріалів міжнар. наук.- практ. семінару (11–12 трав. 2001 р.) / Східно-регіонал. центр гуманіт.-освіт. ініціатив / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, Харків. Центр по вивч. орг. злочинності спільно з Американським Ун-том у Вашингтоні, Ін-т вивч. проблем злочинності, Акад. прав. наук України. Харків, 2003. С. 24–27.
5. Бондаренко М. С. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з отруйними чи сильнодіючими речовинами або отруйними чи сильнодіючими лікарськими засобами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 269 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
7. Житний О. О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям [: монографія / О. О. Житний. Х. : Вид. Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 151 с.
8. Житний О.О. Новий спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 321 КК України): кримінально-правовий аналіз та перспективи вдосконалення. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія : Право*. 2008. – Вип. 1 (3). С. 124–129.
9. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. М. І. Бажанов. 2-е вид., перероб. і доп. К.: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.
10. Кримінальне право України: Заг. част. : підручн. для студ. юрид. вузів і фак. / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Х. : Право, 1997. 368 с.
11. Кримінальне право. Особлива частина : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ : Вид-во «Елтон-2», 2012. Т. 2. 780 с.
12. Музика А.А., Горох О.П. Покарання за незаконний обіг наркотичних засобів : монографія, Хмельницький : Вид-во Хмельницького ун-ту управління та права, 2010. 256 с.
13. Наден О. В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : [моногр.] / О. В. Наден. Харків : Право, 2003. 224 с.
14. Новий тлумачний словник української мови. У 3-х т [Текст] : 42 000 слів. Т. 1. А - К / В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. - 2-ге вид., випр. К. : Аконіт, 2001. 926 с.
15. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 12. *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 2. С. 8–19.
16. Ступник Я. В. Кримінально-правове заохочення як засіб протидії злочинам проти здоров'я населення (деякі питання теорії та законотворчості). *Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право* / гол. ред. Ю.М. Бисага. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2014. Вип. 24. Т. 4. С. 59–64.

